

Энг афзал касблар

21:42 / 21.04.2017 8196

Энг афзал касблар

Кишининг ризқ топадиган касбу ҳунари, иши ва хизматининг тури қанақалигидан қатъи назар, ҳалол бўлиши, юритаётган касби корида ҳалоллик ва инсофни ўзига шиор қилиб олиши муҳим саналади. Касблар кўп, аммо улар афзаллиги, баракаси мўллиги ва ҳалоллик даражасининг нисбати нуқтаи назаридан бир-биридан фарқ қилиши мумкин. Шу жиҳатлардан касбларнинг афзали қайси, деган саволга уламолар турлича жавоб беришган. Имом Мовардий айтади: «Касбларнинг асл устунлари зироат, тижорат ва саноатдир». Мовардийга кўра, касби корларнинг асос илдизлари уч нарсага бориб тақалади: зироат, тижорат ва саноат. Зироат деган асосга дехқончилик, боғдорчилик, чорвачилик ва ҳоказолар киради. Савдо-сотик, бозоргонлик, тадбиркорлик ва ҳоказоларнинг асоси тижоратдир. Саноатга эса, ишлаб чиқаришнинг барча турлари киради. Шунингдек, нарса ясад сотадиган ҳунармандлар, кулоллар ҳам саноатчилар тоифасига мансубдирлар. Масалан чинни ва сопол идишлар ясовчилар, темирдан панжара ва дарвоза ясайдиганлар, чилангарлар, кийим тикиб ёки тўқиб сотадиганлар ҳаммаси саноатчилардир. Хуллас, ишлаб чиқаришга тааллуқли бўлган ҳамма ишлар саноат туркумига киради.

Шундай қилиб, касбларнинг асоси уч нарсага бориб тақалар экан: зироат, тижорат ва саноат. Ушбу касб-ҳунарларнинг энг афзали ва покизароғи қайси бири, деган саволга ҳам ҳар хил жавоблар бериб келинган. Ҳанафий мазҳабига кўра, аввал тижорат, кейин зироат, ундан кейин эса саноат туради. Набий (алайҳиссалом) тижоратга қизиқтириб:

رَبُّ الْأَرْضَ عُوْدْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

«Ростгўй ва омонатдор тожирнинг даражаси (қиёматда) «киромун бааро» (ваҳийни ёзувчи олижаноб, ҳурматланган, мукаррам қилинган, солиҳ фаришталар) билан тенг бўлади», дея марҳамат қилганлар ("Мажмаъул анхур фий шарҳи мултақол абҳур"). Яна бир ҳадисларида: «Албатта, Аллоҳ ростгўй тожирни яхши кўради», дейилган.

Ундан кейинги ўринда дәхқончилик ва зироат туралы. Аввал айтилганидек, бу иш билан биринчи бўлиб шуғулланган инсон Одам (алайҳиссалом) бўладилар. Пайғамбаримиз (алайҳиссалом):

بِرَحْبَاتِي عَرَازِلَا

«Зироаткор (дәхқон) ўз Роббиси билан тижорат қилувчи инсондир », деганлар. Чунки ерга уруғ қадаб, ҳосил оловчичи киши фақат Аллоҳнинг қудрати ва берган имкони билангина ҳосилга эга бўлади. Бу соғ таваккулдан иборат бир иш. Айниқса, қадим замонларда шундай бўлган. Ҳосилга замин бўлувчи, ўзида тутиб, ўстирувчи ер ҳам Аллоҳники, уни ёмғир билан суғорувчи ҳам Аллоҳ. Ер билан сувга шундай хусусиятларни берган ҳам Унинг Ўзи. Шу боис ҳам зироатчи Аллоҳ билан тижорат қиласиди, дейилади ҳадисда, валлоҳу аълам. Мазкур ҳадисни далил қилиб баъзи уламолар зироатни ҳам тижорат қаторига киритганлар. Зоро, ҳадисда зироат тижорат деб аталган . Ундан ташқари, зироатчи ҳам худди тижоратчи каби ўз иши орқали фойда қозонишни қасд қиласиди.

Яна бир муборак ҳадисда:

صَرَالْأَلَّا إِيَّابَخْ تَحْتَ قَزْرَلَّا أَوْبَلَّا

«Ризқни ер остидан излангиз», деб буюрилган.

Кейинги ўринда саноат туралы. Саноат бу – ишлаб чиқаришнинг барча турини қамраб олиши ва уста-хунармандлар ҳам тикувчию тўқувчилар ҳам касаначиларнинг иши ҳам «саноат» бобига кириши айтилди. Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саноат ва ҳунармандликка тарғиб қилиб:

رَقْفَلَّا نَمْ نَامُّا فَرَحَلَّا

«Хунар қашшоқликдан нажотдир», дея марҳамат қилганлар.

Уламолар орасида афзалият ва баракаси мўллиги жиҳатидан зироатни тижоратдан олдинга қўядиганлари ҳам бор. Зоро, зироатнинг фойдаси умумий бўлиб, нафи ғоят кўпчиликка етади. Чунончи, бир ҳадиси шарифда бундай дейилади:

أَلَّا نَاسْنَا وَأَرْيَطُونُمْ لُكْأَيَفْ أَعْرَزْ عَرْزَيْ وَأَسْرَغْ سُنْغَيْ مُلْسُمْ نَمْ آمْ
“Олла наснана ва рийатонум лукайф аурез зарзи и ва асрэг сунгай мулсум нам ам”

«Мусулмон киши экин ёки дараҳт ўтқазса-ю, ундан бирор инсон, жонивор ёки қуш еса ҳам, ўша одамга (эккан одамга) савоб ёзилади»

(Имом Бухорий, Имом Муслим ривояти).

رُوْبَمْ عَيْبٌ لُكَوْ وَدِيْبٌ لُجَّرَلَأْ لَمَعْ كَلَأْ يَأْسِنْ لَأْ يَصَرَّعْ فَأَرَنْبَأْ فَرَنْبَأْ مَلَسَنْ وَهَيَلَعْ لَلَلَأْ كَلَصَنْ لَلَلَأْ نَأْ كَلَأْ يَأْسِنْ لَلَلَأْ

Рифоъа ибн Рофеъдан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Пайғамбаримиздан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) «Қайси касб энг ҳалол?» деб сўралди». У киши (жавоб бериб) дедилар: «Кишининг ўз қўли (мехнати) билан ишлаши ҳамда мабур савдо (касларнинг энг яхиси ва ҳалолидир)» (*Баззор ривояти, Ҳоким ушбу ҳадисни саҳиҳ санаган*). Ушбу ҳадисда энг ҳалол ва энг ёқимли касб инсоннинг ўз меҳнати билан топган ризқи ҳамда мабур савдо экани айтилди. Мабур савдо деб ёлғон қасамдан, умуман молни ўтказиш учун қилинадиган қасамхўрликдан, турли хил алдам-қалдам, ҳийлалардан холи бўлган холис савдога айтилади. Ушбу ҳадисда мабур савдо ҳамда қўл меҳнати билан топиладиган ризқи касларнинг афзали экани очик баён қилинмоқда. «Қўл меҳнати» деганда кўпроқ саноат, ҳунармандлик ва касаначилик каби ишлар тушунилди. «Умдатул қорий» китоби муаллифи аллома Бадриддин Айний айтишича, кўп ҳадисларда қўл меҳнати билан амалга ошириладиган касб касларнинг афзали экани таъкидланар экан.

Юқоридагилардан шуни хулоса қилиш мумкинки, касларнинг асллари тижорат, зироат ва саноатдир. Кўплаб каслар мана шу зикр қилинган уч хил умумий касб остига дохил бўлади. Мазкур касларнинг қай бири афзал экани борасида уламолар ўртасида турлича фикр ва қарашлар бор. Баъзилар тижоратни афзал касб десалар, бошқалар зироат афзал дейишади. Яна бир тоифа эса қўл меҳнати билан қилинадиган касб, яъни ҳунармандлик ва саноатни афзал санайдилар. Баъзи ҳадисларда савдо билан қўл меҳнати касларнинг энг яхиси экани айтилади.

Зикр қилинган ушбу баҳслардан қайсидир бир касб яхши-ю, қолгани ёмон деган маъно тушунилмаслиги керак, асло. Мазкур ҳадислар ва уламолар сўзлари фақатгина фазилат жиҳатидан касларнинг қайси бири устунроқ эканини баён қиласи, холос. Йўқса, жумҳур уламолар, наздида ҳалол касларнинг барчаси ҳам мубоҳликда тенгдир. Ким қайси касбнинг уддасидан чиқса, ана ўша билан шуғулланиши мақсадга мувофиқдир.

Раҳматуллоҳ САЙФУДДИНОВ

**Юнусобод тумани бош имом-хатиби,
Тошкент Ислом Институти ўқитувчиси,
«Мирза Юсуф» жоме масжиди имом-хатиби**